

פירוש תלמי ח' ע"א
 ט"ז בשב"ט
 ח' חנוכה ויזכור
 ח' ח' ח' ח' ח'
 ח' ח' ח' ח' ח'
 ח' ח' ח' ח' ח'

ויש לכל ככב וככב גלגלים אחרים נוטין [כנגד גלגל האחד] (לצפון ועולין ויורדין וגלגלין מכוונין כנגד גלגל החזור) וגלגלים (אינם) מכוונין חוץ מגלגל של עצמו של ככב מהלך בו. וצריך אתה לידע שהשמש יש לה שני גלגלים והירח שלשה ושבטא' צדק מאדים כל אחד יש לו ארבעה גלגלים (וככב ונגה כל אחד מהם יש לו חמשה גלגלים) ומן הגלגלים הללו [יש מהן] שהן סובבין כל הארץ והארץ בתוכן ומהם גלגלים (שהן אינן סובבין את הארץ) [שהם סובבין ואינם מקיפים כל הארץ]. ועשרה גלגלים שצרנו אותם שהם גלגלים שהכוכבים מהלכין בהם סובבין הן בארץ ולו היינו צריכים לצורת גלגלים הללו היינו צרים אותם ומבארים אותם. וצריך אתה לידע שהשמש הירח ושאר הכוכבים מהלכין ממערב למזרח כל אחד בגלגל שלו והגלגל העשירי מהלך בהם כשני בני אדם שרצים זה לקראת זה ולפיכך אנו רואין השמש זורחת בתחלת היום במזרח ושוקעת במערב שהגלגל החודר הוא משקיעה. והוא מזריחה היא מהלכת גלגלה בשם"ה יום ורביעי יום מעלה פחות חלק בכל יום לפי קירוב החשבון. ומשלו משל בהילוך השמש והירח בגלגלה כנמלה מהלכת על גבי הרחיים הגע עצמך כאלו רחיים סובבין מן המזרח למערב ונמלה מהלכת על גבה מן המערב למזרח בנחת לפי הילוכה נמצאת הרחיים מוליכין הנמלה ומביאין אותה כמה פעמים והנמלה [לא] הלכה בעגול הרחיים אלא דבר מועט וכשתתן לכך לדבר זה תראה אותו דבר ברור הוא. וצריך אתה לידע שבזמן שתתקבץ הלבנה עם החמה (פי') שיהיו זה כנגד זה במעלה אחת חשבינן לה. כאלו מתה מפני שהיא באותה שעה אפלה עד מאד מפני שאור הלבנה מאור החמה הוא ומאור החמה הלבנה מאירה שאור החמה נכנס תחת הלבנה ומאירה. ובזמן שהלבנה כנגד החמה מכוונת נעשה כמי שתלה תריס בשמש כשתביט למעלה מן התריס תראה אותו (מאיר) שהשמש נזרחת עליו וכשתביט למטה מהתריס תראה אותו) אפל שנעשה מחיצה לשמש. כך כשיה' הירח מכוון כנגד השמש נמצא חציו מלמעלה כנגד השמש מאיר עד מאד וחציו מלמטה כנגד הארץ אפל עד מאד מפני שנעשה בפני השמש כמחיצה. וזו היא צורת הירח מכוון כנגד השמש וחציו שלמעלה מאיר וחציו שלמטה אפל. ומן הצורה הזאת יתבאר לך למראית העין שבזמן שהן זה כנגד זה חציו שכנגד הארץ אפל עד מאד ומפני שכשיתקבץ עם השמש שהוא אפל לגמרי חשבינן ל' כמת וכשיתחיל לזו (מעל) [מתחת] השמש [מעט] אפי' חלק אחד יאיר ממנו מעט כחוט השערה מפני שכשיוזו הירח אור השמש נכנס ומאיר לו ואעפ"י שאי אפשר לו שיראה באותה שעה שתזו מתחת (הארץ) השמש מפני שאנו יודעין שנגלה ממנו דבר מועט חשבינן ל' כאלו נולד חו הוא המולד כלומר כשיוזו השמש מעל הירח מעלה אחת. וזאת היא הצורה ולמראית העין יתבאר לך מצורה זו שבזמן שיוזו (הירח מתחת) (מעל) השמש מאיר ממנו חוט אחד ונראה אותו חוט על הארץ. ואם תבקש לעמוד על עיקר דבר זה הבט בירח לילה ראשונה ושניה מן החדש תראה אותו. כאלו אפל כמי שמכסה אותו [דבר] והחוט אחד ממנו המאיר הוא המולד: (20)

(20) מכאן ועד כ"א ע"א ד"ה ר' איכו מובאים בהמפרש להלכות קידוש החדש כפי' ה"א בשני: נוסחאות ומפני כי דבין הם גלאיחי להתיקם בזה והרובה לעמוד עליהם ע"ש:

4

פי' אם זו מעל השמש קודם שש שעות ביום נראה קודם לשקיעת החמה לבני ארץ ישראל דהא קיימא לן דלבני ארץ ישראל שית מחדתא מכסי (סיהרא). ואם היה המולד קודם חצות נשארו מן היום שש שעות גמורות הם שמכסי לבני ארץ ישראל ויראו אותו קודם לשקיעת החמה מפני מעלות שהלך באותן שש שעות נמצאת חמה שוקעת במערב והיא עדיין לא שקע. וזאת היא צורת החמה שוקעת במערב ועדיין לא שקע הירח. וזה שאנו צרים השמש והירח בשני גלגלים זה תחת זה לאו למימרא שכן הוא שכבר פירש למעלה שהשמש בגלגל רביעי והירח בגלגל ראשון [סמוך לארץ]. וזה שאנו צרים שני גלגלים בלבד כדי שיהי' הדבר בכך לעין. זמן הצורה הזאת יתבאר לך שבזמן שיש בין השמש והירח הפרש השמש שוקעת והירח עדיין לא שקע. נולד אחר חצות אפי' בחלק אחד נמצאו אותן שש שעות שנשארו מן היום חסרים חלק וקיימא לן דשש שעות [גמורות] מכסי לבני ארץ ישראל מתדתא ואין השמש מספקת לשקוע אלא [איכ] הוא נמי התחיל לשקוע אחריה ואי אפשר לרואה לכוון ולראות. ואחר שפירשנו דברי אבא אבהו דר' שמלאי אנו חוזרין לדרך הלכה:

78 (שם) כי סליק ר' זירא שלח לנו צריך שיהי' לילה ויום מן החדש פי' אין עושין ראש חדש אלא איכ' ה' ליל ראש חדש ויום ראש חדש אחר המולד כגון אם ה' המולד בשעה ראשונה מליל שבת הוא שקובעין ראש חדש בשבת אבל אם ה' המולד בשעה שניה מליל שבת או בשלישית או בעשירית וכל שכן בשעה ראשונה מיום שבת או בשניה ובשלישית אין קובעין ראש חדש בשבת אלא באחד בשבת. ואחמיהנן חו שאמר אבהו דר' שמלאי לפני דבינו שמולד מתשבין את תולדותיו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה לא נולד קודם חצות בידוע שאינו נראה סמוך לשקיעת החמה למאי נפקא מינה כלומר מאחר דאמרין דכל מולד שיהי' ביום דחיי הוא עד שיהי' בתחלת הלילה מאי אתא אבהו דר' שמלאי לאשמועינן בחצות וקודם חצות והא דחיי אצלך כל מולד שיהי' ביום בין קודם חצות בין אחר חצות. ופריק רב אשי לאכחושי סהדי פי' לא אתא אבא אבהו דר' שמלאי לאשמועינן דאם נולד קודם חצות אותו היום ראש חדש אלא דחיי הוא ולא אתא אלא לאשמועינן (שמעתא) דאכחושינן בה סהדי. שאם חשבנו וידענו כי אחר חצות נולד ביום כ"ט ובאו עדים ואמרו ראינוהו ליל שלשים בידוע דכחשי שאי אפשר שיראה כדאמר אבהו דר' שמלאי. וקשיא לן האי מימרא טובא דהא אמר ר' זירא אם ה' המולד בשעה ראשונה אותו היום ראש חדש ודבר זה לא נתברר לנו כלל דהא קיימא לן כזה ראה וקודם והחשבון והראי' כהדרי נהנו וכדאמר לאכחושי סהדי ואם ה' המולד בליל יום שני בתחלת הלילה האיד עושין ראש חדש יום שני (הא אי) אפשר שנראה בליל יום שני בשעת המולד הא קיימא לן דאחר המולד בשש נראה כדאמר נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה. ועוד אמאי מתמינתן עלי' בדברי ר' אבא אבהו דר' שמלאי אפשר שזה שאמר מחשבין את תולדותיו נולד קודם חצות בידוע שנראה סמוך לשקיעת החמה נולד אחר חצות בידוע שלא נראה סמוך לשקיעת החמה לאו לעצמו אמר לקבעו או לדחותו לא שאי אפשר שאם ה' המולד בחצות או קודם חצות ביום שני שיהי' אותו היום ראש חדש שאי אפשר שנראה בליל שני קודם שנולד ואין מחשבין תולדותיו אלא ליום שאחריו שאם ה' המולד ביום שני בידוע שנראה בליל שלישי ויהי' ראש חדש יום שלישי ואם היה המולד ביום שני אחר חצות בידוע שלא נראה בליל שלישי ויהי' ראש חדש יום רביעי

קודם השמש שש שעות ולבני בבל רואין אותו ולבני ארץ ישראל אין רואין אותו. ולמראית העין יתבאר לך מצורה זו שבסוף החדש בזמן שהירח עולה מן המזרח בשחרית כשיתקרב מן השמש אעפ"י שאין ביניהם אלא מהלך שש שעות כמו שצדנו נראה בבבל ואינו נראה בארץ ישראל מפני שרחוק הוא אצלם. ומשיקרב לשמש ויהי' ביניהם פחות מ"ח שעות אינו נראה בארץ ישראל כלל אבל קודם שיקרב מן השמש בשמנה עשרה עדיין נראה בארץ ישראל. וזאת היא צורת הירח קודם שיקרב מן השמש בי"ח שעות בסוף החדש ונראה אף בארץ ישראל. ולמראית העין יתבאר לך מצורה זו (שכומן) שיש בין הירח [ובין השמש] הפרש גדול מהלך י"ח שעות נראה אף בארץ ישראל. ודברים הללו פשוטים הם וזה שצדנו בהם צורות הרבה כדי שיהיו הדברים נכרים למראית העין למי שלא ידע צורת הגלגלים ומהלך השמש והירח:

(דף כ"א ע"א) ד' איבן בר נגרי ור' חייא בר אבא איקלע לבלב' בעשרה במרחשון אמרו להו האידנא יומא רבא במערבא. כלומר מעוברת היתה השנה שעברה וחדש זה שאתם מדמים שהוא מרחשון הוא תשרי והיום שהוא עשירי לחשבונכם עשירי בתשרי הוא והוא צום כפור [ואמרו להו בני בבל אסחירו פי' תעירו לנו שהיום י' בתשרי הוא וצום] ואמרו להו לא שמענו מפי ב"ד מקודש פי' לא שמענו מפי ב"ד באינו יום קדשו את החדש ואין אנו יודעים אם תשיעי זה היום או עשירי. ויש לומר שמעשה הי' בימי השמד שאי אפשר שיצאו שלוחין להודיע אם נתעברה שנה ואם לא נתעברה ז':

21 הנה בגמ' שלפנינו הגי' לוי אקלע לבלב' בחד סר בתשרי אמר בסיס תבשילא דכבלאה ביומא רבה דמערבא ורבינו גורס ר' איבן ור' חייא כגו' השאלות פ' בא מובא בסורי אבן כון ובמקום חז' סר בתשרי גורס רבינו כעשרה במרחשון ומפרש פי' אחר בגמ' כנ"ל. והנה במה דמי' וא"ל לא שמענו מפי ב"ד מקודש פי' לא שמענו מפי ב"ד באינו יום קדשו את החדש כו' קרובים דבריו למ"ש הרז"ה בעה"מ שהם בתוך אלו יצאו מא"י וב"ד נמלכו או לעבר את החדש למיכך לא רצו להעיד כי שמא חזרו בהו והאי דא"ל לא שמענו מפי ב"ד מקודש לישנא דמתני' נקט כו' כו' ע"ש ומיושב בזה קו' הרשב"א דלמה נגמגם הלא כיון שלא קדשו ב"ד ביום ל' בהאי יקדשו את יום ל"א עי"ש וע' בבעה"מ שם בריה וכן זה ועי' בחשק שלמה בזה, ובמ"ש רבנו דעת השמד הי' שא"א שיצאו שלוחין כו' גלל בזה קו' שקשה עליהם איך חשו ולמא עברו הב"ד את החדש הלא אלו עברו בודאי באו השלוחים וכמ"ש בירושלמי הליד חזקה שאין ב"ד מתעצלין ומדלא שלחו בודאי לא עברו דאין לומר דאולי שלחו ולא הגיעו דהרי לסימ"ש רש"י ותוס' יצא לוי ביום ל"א ואיך הגיעו המה לבלב' במשך הימים תאלו ע"כ דהיו שהות לבוא וא"כ בודאי מדלא באו בודאי לא עברו, אבל כיון דשעת השמד הי' א"ש דליה יכולין לסמוך על החזקה דאין ב"ד מתעצלין במוכן. אמנם גם לסי גרסת רבינו ומירושו קשה מה שהקשה בסו"א דמאי קאמרי בסיס תבשילא דכבלאה ביומא רבה דמערבא כיון דלדידהו נמי מספקו להו שמא עיברו לאלול ולע"ד צ"ע דאמאי מספקא להו מדוע לא סמכו על הרוב דרוב מעמים אין אלו מעוברי ולסימ"ש הרז"ה דהם יצאו בתוך אלו ושמעו שהב"ד נמלכו לעבר את אלו א"ש דע"כ יש לחוש דלמא עברו אמנם אם נימא דיצאו ביום ל' כרש"י ותוס' צ"ע. גם קשה איך נהגו המה בעצמם האם ר"א ור"ח לא עשו יריכ כדן ואם לא רצו להחמיק בספק סכנה על אנשי המקום להתענות ב' ימים והם בעצמם התענו ב"י מ"מ הי' להם להודות איך יתנהגו לעשות יום אחד או האי יומא או למחר וצ"ע אמנם למי גי' השאלות א"ש דבאמת באו בחד סר בתשרי לבלב' ואמרו מליה לאלול כדמשמע

אבל יום שני עצמו אי אפשר שיקבע בו ראש חדש שאי אפשר שנראה בליל יום שני קודם המולד. ואם תאמר שזו היא התימה שכיון שאמר ר' זירא שאם היה המולד בתחלת הלילה יקבע ראש חדש באותו יום עצמו אתמיהנו בדברי ר' אבא אבנה דר' שמלאי דאמר מחשבין את תולדותיו דשמעית מינה שיום המולד עצמו אין קובעין בו אלא ממנו למדין אם יהי' ראש חדש למחר או לא. מאי אהדר ל' רב אשי ומאי פרוקא פריק לאכחושי סהדי. וכללו של דבר קשיא לן האי מימרא טובא:

(שם) אמר רב נחמן [אמר ר' זירא] כ"ד שעות מכסי סיהרא לדידן. פי' לבני בבל שית מעתיקתא ותמני סרי מחדתא (פי' שש שעות קודם המולד קודם שיתקבץ עם השמש מפני שאור השמש מכסה אותו ותמני סרי מחדתא) פי' אינו נראה (בבבל) עד שמנה עשרה שעות אחר המולד. לדידהו שית מחדתא ותמני סדי מעתיקתא (פי' לבני ארץ ישראל אחר המולד בשש שעות נראה כדאמר לעיל ותמני סרי מעתיקתא) פי' קודם המולד בשמנה עשר שעות מכסי ואינו נראה בארץ ישראל. וצריכין אנו לפרש (למה לבני ארץ ישראל מכסי שית מחדתא ותמני סדי מעתיקתא ולבני בבל איפכא. צריך אתה לידע שארץ ישראל סמוכה למערב של עולם) הרבה מכל הארצות כדאמר' בכמה דוכתי כי אתא ר' פלוני (ממערבא) [אמרי במערבא] וכדאמר ר' [עקיבא] [אבא] שכינה במערב. ובבל סמוכה למזרח כדכתיב ויהי בנסעם מקדם וימצאו בקעה בארץ שנער והיא בבל כדאמר' למה נקרא שמה (בבל) [שנער] שכל מימי מבול ננערו לשם [ולמה שמה בבל כי שם בלל ה' שפת כל הארץ] ואעפ"י שבבל נוטה מאמצעו של עולם שהוא המקום המכוון למזרח וירושלים למערב ובבל נוטה מאותו מקום למערב של עולם מעט מיהו בבל קרובה מן המזרח יותר מארץ ישראל וארץ ישראל נוטה כנגד מערב (הרבה) מכל הארצות. והירח בתחלת החדש נראה במערב סמוך לשקיעת החמה לילה ראשונה ושניה ושלישית עד לילה רביעית נראה באמצע הרקיע נמצא בתחלת החדש שהוא במערב קרוב אצל בני ארץ ישראל שהם במערב ומשום הכי רואין אותו אחר שש שעות אעפ"י שהוא קרוב לשקיעת החמה מפני שהירח במערב קרוב הוא אצלם ורואין אותו. ולבני בבל רחוק [הוא] שהוא במערב והם במזרח ואינם רואין אותו עד שיתרחק הרבה מן השמש ויהי' עולה מעט מן המערב. וזו היא צורת הירח בתחלת החדש ובני ארץ ישראל רואין אותו ובני בבל אין רואין אותו ולמראות העין יתבאר לך מצורה זו שבני ארץ ישראל רואין אותו סמוך למולד. ואעפ"י שלא נתרחק הרבה אלא אחר שש שעות מפני שהן קרובין מן השמש הרבה אחר שמנה עשרה שעות מפני שהן במזרח ואחר שמנה עשרה שעות נגלה לכל (וזה שצדנו בבל סמוכה למזרח כדי שיהי' נכר הדבר למראית העין) וזה שצדנו גלגל חמה וגלגל לבנה תחתיו כדי שתהא [הצורה] בדורה לרואה. וזו היא צורת הירח ובני בבל רואין אותו. ומן הצורה הזאת יתבאר לך שבזמן שמתרחק הירח מעל השמש יפה אחר שמנה עשרה שעות נראה בבבל וכן [נמי] לבני בבל אין ממש עולה שחרית במזרח קודם מפני שבסוף החדש כשהירח קרוב מן השמש הירח עולה שחרית במזרח קודם השמש ומפני שבבל במזרח רואין אותו ואין נסתד מהם עד שיקרב (מן) [אל] השמש יפה יפה ולא יהיה ביניהן מהלך שש שעות אבל אם יהיה בינו ובין השמש שש שעות נראה לבני בבל כשהוא צולה שחרית במזרח ואינה נראית לבני ארץ ישראל מפני שהם מערביים והוא רחוק אצלם. וזה הוא צורת הירח עולה במזרח

בית דין משום שבוש דרכים, אבל בדרות הראשונים שהיו מקדישין על פי הראייה, לא היינו¹⁶² נזהרים בסוד הזה שאנו נזהרים בו, אלא שאפשר שיסמכו עליו בששת הדחק כמו שנהגנו אנו לספור עליו.

ועל כן שאלנו בנמרא למאי נפקא מינה, כלומר מה איכפת להם לדרות הראשונים להיות מחשבין תולדת הלכה חריר, והלא הם לא היו מקדישים אלא על פי הראיה. ובאה החלטה על השאלה זאת, נפקא מינה לאכזשי סודי. כי מחשבתו המולד אהיה וכל לדעת שעת הראיה שדוה לאחד מיכן בכ"ד שעות כמו שאמרנו, ואם העידו העדים שראו את החדש קודם הזמן הזה, הרי הם מוכחשים. והה הוא הצורך לחשבון המולד בכל זמן וככל מקום שהיו מקדישים ע"פ הראיה, ואפילו בחוצה לארץ כעקובא כן יוסף וחנניה בן אחי רבי יהושע שהיו מעבירים שנים וקובעין חדשים כחוצה לארץ כמו שמפורש בסוף¹⁶³ במסכת ברכות, זה הוא הצורך לחשבון, והה הצורך הנלוו וידוע לכל. אבל הסוד היה לקבוע על פיו בשעת הדחק, ולכך

162 במת"י: ה"ז. 163 עפ"י מת"י. והוא בכרכות דף סג, ב.

כתוב שם

כי אין לילך אחר יושבי הצין שהם יושבים בקצה המזרח ונשיב ארץ ישראל שהיו עיקר מועדות, והמקרא שכתב¹⁶⁶ מערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד יושבי הצין, כי ליושבי ארץ ישראל אינן אלא חצי היום בלבד, ומי ישמע אל החלומות אשר אין להם שחר.

ועכ"ז ואריכות דבריו אין הלכה יוצאה לאור מדבריו, רק ממה שכתב בספר הכותרי¹⁶⁷ יוצא לאור לפי הסברא ההוא. והרואה אותה משם יבין כי שם החללה השבת מארץ ישראל בעבור כי שם עיקר התורה המצוות ושם חורר אדם הראשון כשיצא מגן עדן¹⁶⁸ וקרא שם ליומים¹⁶⁹ וממנו לקחו כל הבאים אחריו. וכשהיה שם המולד לישש שעות מן היום היה בחלילת הלילה ליושבי הצין, ואם היה רגע קודם נראה בארץ ישראל באותו רגע שהוא סוף השבת, ואינו נראה ליושבי הצין עד יום הראשון שעה אחת קודם ליל שני מפני שהוא בקדחתו עד ר' שעות בליל יום א', ומר' שעות

166 ויקרא י"ד: מדרש סוטה ויחרות, בתי מדרשות ח"ב (מצרכה הגדלים, את י סימן רצ"ח). 167 הכותרי: י"ד: מדרש סוטה ויחרות, בתי מדרשות ח"ב כג. לב. 107 מאמר ב פורק ג. 108 פורק (ע' רכז): מדרש הגדל בראשית (ע' פה), וכל דר' אליעזר פורק ב. 109 עיין בראשית רבה המקומות אנו נוכר שקרא שם ליומים, ולא מצאת

נולד קודם הצות, כלומר* אם נולד בירושלים ביום שבת קודם הצות בידוע שער' סמור לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה המזרח, ולא נמלט היום שהוא מראיית הלכנה. ולפי' נראה היום הזה לקובע ר"ח בכל מקום, וה"ה לשאר הימים נולד אחר הצות בידוע שלא נראה סמור לשקיעת החמה ביום שבת בשום מקום בעולם, כי כשנראה לשוכני קצה המזרח כבר שקע כל אור החמה ויוצא אור שבת, לפיכך נדחה היום הזה מלקבוע ר"ח בכל מקום. והה הוא סוד העיבור בדרוית מולד זמן שהוא לאחר י"ז שעות חתרתש חלקים, שהוא נדחה בכל ראשי שנים לעולם, ואין לנו במים הראויים לקביעת ר"ח שהם ימי בנה"ז כי אם שתי דורות אחרות, והם בשנים הפשוטות הדרויה האד' כס"י תקפ"ש לאחר מעוברת, והשנית נ"ש ר"ד בכל שנה פשוטה, והמולד הזמן הוא נדחה לעולם.

ושרש דרויתו מן החלכה הזאת, והוא מסור¹⁶⁰ בדינו על פי החשבון בסוד העבור מימי הלל בן יהודה¹⁶¹ בן רבי הקדוש שהנהיג לקדש על פי החשבון ועל פי הראיה מדרחק הנלות, שלא היו העדים מצויין ללכת להשרי לפני בית דין, ולא השליחוים לכל המקומות וכולין לצאת להודיע קדושו מקדו"ח ה"י. 160 במת"י: מסורת. 161 במת"י נוסף: בן גמליאל.

כתוב שם

ר"ש: כלומר אם נולד בירושלים ביום שבת קודם הצות בידוע שנראה סמור לשקיעת החמה ביום שבת לשוכני קצה¹⁶³ המזרח, ולא נמלט מזה וכו'.

א"א: אחר הדברים האלה ואחר הגליון כולל והריח אשר הריח מן הכתרי ומחכותרי ר' אברהם ב"ר חייא הספרדי¹⁶⁴, כי הם פירשו ההלכות הללו על זה הדרך עצמו והוא מחערט בעדים שאינם שלו, אין לנו ללמוד מדברי מי שאנן מאנשי החלמוד לפי שהם מסבכים פני ההלכה לדבריה כאשר לא כן, וכבר שמענו כי הנשיא ר' יצחק בר ברוך ז"ל¹⁶⁵ שהיה בקי בון החכמה והיה בקי בהלכה שכר את הדברים האלה ויישר כחו ששבר,

שהדחתו הכמי ספרד וכו', עיי"ש. 103 ברפס בחכמת החכמה (כאליא ש"ח): שנית עם ובמסו ס: קצה. 104 חי בימי הרי"ף הגהות ובאורים על הספר מהג"ע מדרכי יפה ורש"י, פוליסוף והעמיק בשבע חכמות (הברדשי (כעל הלבושים, לובלין ש"ח) ועוד. כפל בכתב הנוצלות של לורשבי"א, חשבות המאר (חלן כא א) מוכיחו: הרי"א ב"ר חייא חרשבי"א ח"א ס' ח"ח), ויכר ספר צורת הארץ "החוכן". 105 עיין "שם הגדולים" להרחי"א

קראי ר
את המעשר תמצא
מ"ג
301A
מ"ג
מ"ג
מ"ג
מ"ג

נקרא סוד שלא היו רוצין לגלותו ולפרש דבריו וטעמו למה נמסר החשבון כנגד מקום אחד והראיה כנגד מקום אחר, לפי שהיה להם כדבר מוצגע לעת הצורך ולשעת הדחק, וכל חכם ומבין בחשבון יכול הוא להוציא חשבון זה מחשבון זה בכל מקום ובכל זמן כפי מה שיצטרך, וכפי מה שפירשנו, והרי השלמנו פירוש שתי השמועות הקשות, והם קשורות ותלויות זו בזו.¹⁶⁴

ונשאר לנו לפרש השמועה השלישית, והיא, אמר רבי זירא אמר רב נחמן עשרים וארבע שעי מיכסי סיהרא וכו'. וגם בזו ראיתי להוסיף ולהקדים לך הקדמות שיפתחו לך לפירוש.

כבר ידעת כי כל לדידן האמור בתלמו הוא לבני בכל, וכל לדידהו הוא לבני ארץ ישראל, ואלה שבכבל מדינחאי, ואלה שבארץ ישראל מערבאי. ובעלי המחקר חקרו על ארך הנמצא בין בכל ובין ירושלם, ולא מצאו בו שתי שעות שלימות, ואי אפשר שימצא ביניהם ההפרש הגדול הנאמר בשמועה זו בכל סיהרא חדתא ועתיקא, על כן הוצרכנו לומר כי המקום 164 וכתב הר"ח דבר זה לא נתברר אצלנו יפה לפיכך לא כתבנו בו פירוש. ע"י ברשב"א ר"ה כי סליק שביאר דברי הגמ'.

כתוב שם

ואילך כבר נכנסה תחת כדור הארץ ואינה נראית בשביל ריחוקה עד ליל יום שני או שעה אחת קודם הלילה והוא עדיין יום שבת ליושבי הצין, ואעפ"י כי ליושבי ירושלים כבר יצא השבת מ"מ הדבר שוה להם וליושבי הצין, כי שניהם קבעו ראש השנה ביום השבת אלו לשבתם ואלו לשבתם, זהו תורף דבריו.

ומ"מ אין צורך ליום ולילה מן החדש עד שיהא נולד בירושלים קודם חצות, שאפילו נולד שם אחר חצות מיד יום ולילה מן החדש לצין ויהיה ראוי להם לקבוע ביום שבת שלהם שהרי הוא נראה שעה או יותר קודם שיצא שבת שלהם, אלא שאינו ליושבי ירושלם לקבוע ליום שבת שלהם לפי שאינו נראה בו כלל. וזה הוא הקשה בדבריהם אלה למה אמר צריך, שאם אמר נולד קודם חצות ממילא יהיה יום ולילה ליושבי הצין, ואפילו לאחר חצות לירושלם יהיה להם יום ולילה מן החדש זו קשה מן הכל, ואיך נקבע אותו בירושלם ואין ממנו בו ביום כי אם ו' שעות ורגע אחד ומערב עד ערב לא נאמר אלא כנגד הצין. ועוד, מדבריהם הם נושכים, שהרי צריך נולד קודם חצות לירושלם כדי שיהא נקבע ביום שבת שלהם

הרמזו כאן על לשון לדידן הוא קצה המזרח שהגיעה שם מלכות בכל בימי שבור מלכא שהיה מלך גדול בבבל בימי רבותינו ז"ל.

ועוד* הוצרכנו לומר שהספר האמור כאן אינו משעת הדבוק עד שעת הדבוק, אבל מתחלת הדקות בחדשה ועד תכלית הדקות בישנה, וזהו זמן בכל סהר וסהר שכח העין שולט עליו, לולא שהוא נמנע ומתכסה במקום אחר זולתי מקום אחר מפני המונע אותו והמכסה אותו¹⁶⁵, כמו שאנו עתידים לפרש.

והרי אנו מתחילים לך בפ"י השמועה, כבר נתברר לך ממה שפירשנו לך למעלה כי כשנראית הלבנה בתחלת דקותה שהיא בחידושה לשוכני קצה המזרח בסוף יום שבת בפאת מערב, עם שקיעת החמה היא עומדת באותה שעה ברקיע על ראשי שוכני ארץ ישראל, והוא להם חצות יום 165 עפ"י כתי"ו.

כתוב שם

וליושבי הצין וא"כ צריך הוא ליושבי הצין שיהא יותר מיום ולילה, שהרי נולד אחר חצות לירושלם שהוא לילה ויום מן החדש ליושבי הצין ואינו נקבע בשבת לפי שאינו שבת לירושלם. ע"כ ראוי לשבור דבריהם, ואנחנו כבר נתגלה לנו מן השמים פירוש שמועה זו והוא כתובה אצלינו.]

כ"ש: ועוד הוצרכנו לומר כי הספר האמור כאן אינו משע' הדבוק וכו'.

א"א: מצא זה מקום להתעטר בו בעדים שאינם שלו ולדבר בלשון אחרת ובשפה נכרית, והקשי הברור בדבריהם כי מה שאמר רב נחמן בשית לדידן או לדידהו, ובתמני סרי לדידן ולדידהו לא ימצא זה הענין תכליתו במקום אחר תיכף לשעה לעולם. שא"א אם יהיה מחדתא ליושבי מזרח העתיקא לא תראה להם ביותר משית. ואם יהיה להם העתיקא בשית יהיה החדתא ביותר מתמני סרי. והרי מפרש לך אם יהיה המולד בחצי היום ליושבי הצין תינח שית מעתיקא שלא תראה להם מתחילת היום ועד חצות, אבל תמני סר מחדתא ותו¹¹⁰ לא משכחת לה שהרי תמני סר לדידהו לשחרית הוו להו וחדשה בשחרית לא מתחזיא כלל עד הערב דהוו שלשים שיעור, וזהו שיעור הפייט הקליר ז"ל: עד¹¹¹ לי מריצות לא ניכר בחיצות,

מקור לדברי רבינו. 110 נוסח ס הגיה: תו. כל תחה, ושם: ועד שלשים מרצות לא נכר 111 ביצור לפרשת החדש בפיוט המתחיל: אבי בחצות. וכן הוא בנוסח ס.

פרי מגדים

אשר

אברהם

רכב

יד אפרים

ג"ך, בר"מ משמע פרק ה' מחפילין הלכה ג' דאם לא מינן כשר, כמו שכתב הכסף משנה שם ובלה פ. ומה שכתב דרש"י למקן, דלא גרסינן מו"ד אלפיין, כמו שכתב בע"מ, יע"ש:

ד' א פושעי. עיין מ"א. אבל בעטרת כזי נ"מין וזמלת כזי נ"מין אן פירש דברי הש"ע כמו שכתב בז"י ודיה וכל דאפילו אין ממתן מלחה טעם שיהיה, הוה בכלל פושעי ישאל גופון. ועיין ב"מ ד"ה גדולה מלח "בכלל". ואפילו יוס א' שזמנת ולא היטם הוה בכלל פושעי ישראל, כמו שכתב במלח כזי נ"מין. וע"ש. ומה שהראה [המ"א] סוף סימן ל"ח, אפשר [כוונתו] ספיק י"ב חפילין קודמים [שהם] טובת הגוף, ודבריו שלמי שלהי מנילה ופ"ד הלכה יב שמואל סבר מוחה קודמת, ואם חפילין הוה בכלל פושעי ישראל אפילו אין ממתן מלחה טעם, וחמורה מכל המצות, לא הוה פליג שמואל, שמע מיהא חפילין בכל המצות, והומת נקיש כמו שכתב הר"י [ס'ן]. מריש הוה אמיתא הא דקיי"ל ב"ד סימן ב' נ"מין [ה] וסימן ק"מ ספיק ב' להכעיס דבר אחד הוה מין, אף במצות עשה כן הוה, כיון דשמענא להא ד"מ רבא השנא י"ו א' ד"ה קרקפתא, והמ"א החזיק כן, א"כ מה אר"א פושעי ישראל גופון, הא מין הוה נמי, שמע מיהא לכאורה להכעיס דווקא שזכר בקום ועשה, להכעיס אפילו שאין למיחזן יש אומרים כן, וכל שאין שמונה עליו, ובסימן ק"מ נקיש וצלה או לבש שעטנ"ו, אלא שראיתי לרבי הגדול באטאות שור יו"ד סימן ב' אות ח"י כתב בפשוטות אפילו במצות עשה להכעיס הרי הוה כעבור, יע"ש ראה הר"ש חולין ז', אן מותר לערלות, ופירש ר"מין מנעט מצוה, והקשה הכסף משנה בעלכות שמיטה ז', דין הוה מין, יע"ש. באופן כי דבר זה לכאורה במחלוקת שניה, העם רש"י דצמנות עשה לא הוה מין *, ועיין מה שכתבתי בפתיחה כוללת וחקך ד' אות ב. ועיין מה שכתבתי א"י בסימן ל"ט [ואם אברהם אות א], ועיין מה שכתבתי בסימן ל"ח במ"א [אות ט"ו]:

באר היטב

ד' (א) שבר. בע"מ [מנחת מה, א]. איתא דמארין ימים. ובשמואל רבה איתא שהוא מונחט שהוא כן עולם הכל ושאין גיהנם שולטת בו ושעויותיו נמחלים לו. וכתיב הרא"ש [ה"ק] חפילין סימן טו' אס וזהו בחפילין כף זכות מברעמו, ואם פשע בהם כף טובה מברעמו שאין לך גדול [בכל] מצות עשה יומר מחפילין. מרש המדבר ואיט שומע, או שומע ואיט מדבר מינן להיט חפילין, אבל אינו שומע ואיט מדבר אין מוסיף בידו מלהיטתם אס רוצה, עולם תמיד [מ"ק א], וכן כתב בשיירי כנסת הגדולה סימן ל"ח [אות ג]. והבאר היטב אשר לפני לא התמיק היטב, עיין שם: (ב) בגופון. דווקא שאינו ממתן בשביל ב"ד מנחה, אבל הירא להיטתם משום דעבי גוף נקי ושמת לא חזר בקדושתן, אפי"ד דעפירה הוה ב"ד דנקל וכל ליהר בהם בשעת קריאת שמע ותפלה, אבל מקום אלו בכלל פושעי ישראל הוה, הרא"ש [מ"א מ"ק א]:

(ג) היום. ומנחה עוריה רמ"ע מפא"ן כתב שמיקן להיטת שמת במנחה, [מ"א מ"ק ב]. ובכרז שנת לא יניחם כוונתו וכן דעת שלי"ה י"י. ויטת חפילין דרביט חס במנחה [שער הטעם מני חפילין רש דרוש] ועיין פתח מנחה דרוש כן: (ד) שנים. והב"ח [ד"ה קטן] חולק, וכתיב דקטן הלומד חלמה וידע לשמור את עצמו מינן אביו לקטת לו חפילין. גם הר"ש הלוי חלק אור"ח סימן א' או ג' חדשים קודם ה"ב שנים, מ"א [מ"ק ד]:

ד' (א) בתפילין. מי שביטל מצות חפילין מתמת חולי ועצרו עליו למ"ד יוס שלא היטת, אס כשחחר והיטת נרץ לנצח שהמינו או לא, פסק בתשובת מות יאיר סימן (רל"ט) [כלן] דאין נרץ לנצח שהיטת, כיון דאיהו מצוה דאיתא מומן לומן, עיין שם: (ב) צער. אפילו הולך בכוונתו ונרמטוט פטור. וכתיב המ"א [מ"ק א] דאם רוצה להחמיר בשעת קריאת שמע וחפלה מותר כמו שכתב בספיק ב'. וכל הפטור מקריאת שמע פטור מחפילין, מוכח

בחינת השק"ל

ד' (מ"ק א) פושעי כו. דא הוי פושעי. ר"ל, דניהו דלא שפיר עבדי דיש לו לזהו בקדושתן, ושהיה גופו נקי על כל פנים בשעת קריאת שמע וחפלה, מכל מקום פושע לא מקרי: (מ"ק ב) נהגו כו. כמו שכתב בב"י דה"ד פירושא, הוה דאמרין כירושלמי [ברכות] סיב רש הלכה ג' מפני מה לא החזיקו בה מפני הרמאים, ופירשו התוספות פרק כמה טומנין [שבת מט, א] ד"ה כאלישן מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המגיה תפלין, והאמר מפני הרמאים שהיו מניחין תפילין לרמות בני אדם, עכ"ל. אבל רבינו ירוחם [נתיב יח ה"ה קטא, ג] פירש מפני מה לא החזיקו הכשרים להניחן כל היום, ועל זה אמר מפני הרמאים, ור"ל, שלא ילחן ד לרמאים שעל ידי זה יהיו להם מקום לרמות בני אדם ע"י שגם הם יניחו תפילין כל היום למען יחזיקום הבריות לצדיקים וכשרים: (מ"ק ג) חייב כו. ועיין סוף סימן י"ו. שיעור זמן חינוך לענין ציצית, וכל מצוה חינוך דידה לפי מה שהיא: (מ"ק ד) ויש אומרים כו. אין מניחין, ר"ל, שלא לתעב דכוונת יש אומרים קאי על דברי הרב כ"י שכתב שאביו חייב לקנות כו, ועל זה אומר יש אומרים

אבל מצוה מן המוצרך מן המורה להיומן עליו כל היום, ויש כמה דברים מן המורה כן, ועכשיו נהגו כו' ג חייב. עיין מ"א. ועיין סוף סימן י"ו אות ג' אפילו למתן דאמר הכס און נרץ לקח טוית, אבל חפילין חייב לקנות לו, ומיהו לדין דווקא כן י"ג שנים ואיט בפני עצמו הוה, עיין מה שכתבנו אות ד': ד ויש אומרים. עיין מ"א. ומשמע קודם לכן אין מניחין אפילו אס ירלו, ועיין הר"ב, ולטע [ספיק ג] סיים ואין לשנות, ואיט יודע אס הוה י"ג שנים איהו סיוב יס על אביו, דאס בפני עצמו הוה, ואס הוה עמי כל ישראל מוצון להחיותו. ויש לומר י"ג שנים ואלא הדיא ב' שערות, ועיין ב"מ [ד"ה קטן] בשם מוספות פרכות [כ"ה] [כ] [מ"ג] דקטן ממש נמי, ועכ"פ שנים עשר שנים ולומד ומבין יכול להניח חפילין, ועיין ר"מ פרק ד' [מחפילין] הלכה י"ג חייב "למנוח", ולפי מה שכתבתי י"ל ער רוב שטמיו שלא הדיא ב' שערות על אביו חייב למנוח *, ועיין סימן עי"ן [משניות] וכן רש המימן בה:

ד' א אפילו. עיין מ"א. חולין ק"י א'. ומיהו שאר מולה מנטער דפטור אבל אין אסור, דטעמא שייס דעמו הוה מצוה הוה המוצרך, דנקלות ראש הוה היסח הדעת ואסור, עיין סימן מ"ד במ"א אות ב', וחולה מעיים אסור דאין שומר צוהרה וגם שמת יפית בהם, (עטרת כזי ס"ק א). ומכל מקום מדאמר [לה] [ליה] [חולין שס] מאי טעמא לא מנח מר חפילין בפשטות והשיב חולה מעיים אפי, מוכח אפילו באין מנטער אסור, עיין ב"י [סוף ד"ה מולה מעיים]. ומה שכתב בקריאת שמע ותפלה כמו שכתב חולה מעיים, ומה שכתב לב ערום, באליה רבה [מ"ק א] [בכתיב] דהיינו שהולך במכנסים ולמעלה ערום, [ואין] בכלל זה מה שכתב הגאון ר' פתוח, ומה שהראה לסימן י"א וסימן ע"ד רש המימן [כ"ל], שם מנחה דלנצח רשאי בלב ערום, ועיין רש סימן (כ') [ד], וסימן ר"ו ספיק ג', אפילו הכי אין נכון שיהא מגולה בלבו ויטת חפילין, עיין אליה רבה [ס'ן] קומא חייב בחפילין, עיין אליה רבה [ס'ן]. עיין מ"א סימן ר"ג אות י"ו קומא חייב בכל מצות מן המורה, ואי"ה ס' טי"א: ב ואם. עיין מ"א. ולא היטומ, עיין אליה רבה [ס'ן] בשם מ"ע [המ"ע מפא"ן] אס נאנס ולא חלך ש' ד לא עבד אסורא, וי"ל דטובר של ד דתמוסה עור יומר לעשות לצרכו ט, ואל ראש יס ט קשר, מה שאין כן המ"א בסימן מ"ג אות א' דהוה הדון חפילין של ד אסור, דלא כנראה מרש"י פרכות [כג, א] ד"ה חולין, (עיין אליה רבה שם מ"ק א' האר"ך), א"כ מאי שא של ד משל

שערי תשובה

ד' (ג) היום. עיין באר היטב. וכבר כתבתי בה לעיל סוף סימן ל"ד [מ"ק א] עיין שם. ונראה דעור שבת לאו דווקא הוה דאין עורב יוס טוב שאין להניחם, שלפי הטעם שכבר נפוצץ קדושת שבת והיינו משום דתוספות שבת דאורייתא, דאי"ג גם תוספות יוס טוב דאורייתא כמו שכתב הב"י סימן רס"א [ד"ה וי"ש חמון]. ועיין ב"ש"ת שמש צדקה חלק אר"ח סימן ז' וסימן ה' שהוכיח דליכא איסורא בזה מדינא, והנהגה להניחם מבעוד יום קודם שתחול קדושת שבת אין מוחין בירו, אך שם בסימן ז' כתב בשם המקובל מהר"ר בנימין כהן ז"ל ששאל לכמה גדולים בארץ ישראל ואמרו לו שאין להניח תפילין ערב שבת, עיין שם: (ד) שנים. עיין באר היטב. וכל שהגיע ל"ג יום אחד אף שאין יודע שהביא שערות חייב בתפילין מדינא, מחמת חזקה דרבא נהג מה, [א] דכל שיקביל לבלל חזקה הביא טימנים. ועיין לקמן סימן ג"ה [ספיק ט-י] לענין שנת העיבור ושאר רינים בה:

שערי תשובה

ד' (א) בתפילין. עיין באר היטב. ועיין חזון יאיר שכתב דאפילו לא הניח חפילין מעולם אין לברך שהחינו, כיון דרגילה וחזירה [עיין שהי"ד סימן כ"ח ספיק ב' בהגה ובתבואות שור שם מ"ק ד]. וכן בסיום ספר ונשואי בנו ולידת נכדו הראשון אין לברך שהחינו, ובלבית כן זכר יש מברכין שהחינו, וז"ל לענין שנת העיבור ושאר רינים בה:

ד' (א) בתפילין. עיין באר היטב. ועיין חזון יאיר שכתב דאפילו לא הניח חפילין מעולם אין לברך שהחינו, כיון דרגילה וחזירה [עיין שהי"ד סימן כ"ח ספיק ב' בהגה ובתבואות שור שם מ"ק ד]. וכן בסיום ספר ונשואי בנו ולידת נכדו הראשון אין לברך שהחינו, ובלבית כן זכר יש מברכין שהחינו, וז"ל לענין שנת העיבור ושאר רינים בה:

ד' (א) בתפילין. עיין באר היטב. ועיין חזון יאיר שכתב דאפילו לא הניח חפילין מעולם אין לברך שהחינו, כיון דרגילה וחזירה [עיין שהי"ד סימן כ"ח ספיק ב' בהגה ובתבואות שור שם מ"ק ד]. וכן בסיום ספר ונשואי בנו ולידת נכדו הראשון אין לברך שהחינו, ובלבית כן זכר יש מברכין שהחינו, וז"ל לענין שנת העיבור ושאר רינים בה:

בחינת השק"ל

ד' (מ"ק א) פושעי כו. דא הוי פושעי. ר"ל, דניהו דלא שפיר עבדי דיש לו לזהו בקדושתן, ושהיה גופו נקי על כל פנים בשעת קריאת שמע וחפלה, מכל מקום פושע לא מקרי: (מ"ק ב) נהגו כו. כמו שכתב בב"י דה"ד פירושא, הוה דאמרין כירושלמי [ברכות] סיב רש הלכה ג' מפני מה לא החזיקו בה מפני הרמאים, ופירשו התוספות פרק כמה טומנין [שבת מט, א] ד"ה כאלישן מפני מה לא החזיקו נאמנות באדם המגיה תפלין, והאמר מפני הרמאים שהיו מניחין תפילין לרמות בני אדם, עכ"ל. אבל רבינו ירוחם [נתיב יח ה"ה קטא, ג] פירש מפני מה לא החזיקו הכשרים להניחן כל היום, ועל זה אמר מפני הרמאים, ור"ל, שלא ילחן ד לרמאים שעל ידי זה יהיו להם מקום לרמות בני אדם ע"י שגם הם יניחו תפילין כל היום למען יחזיקום הבריות לצדיקים וכשרים: (מ"ק ג) חייב כו. ועיין סוף סימן י"ו. שיעור זמן חינוך לענין ציצית, וכל מצוה חינוך דידה לפי מה שהיא: (מ"ק ד) ויש אומרים כו. אין מניחין, ר"ל, שלא לתעב דכוונת יש אומרים קאי על דברי הרב כ"י שכתב שאביו חייב לקנות כו, ועל זה אומר יש אומרים

ד' (מ"א ק"ה) א"א בכדי שיחזרו ש"ל ראש, כן צריך להיות:

ד' א נמצא בעבר הכוונת ונפיר מן חיים שלפניו. ומונח מאור דלקים סימן כה ספיק, ו. והוא בעברי השנה לעיל סימן ל' ס"ק ו. והוא, מדברים אלו איתא בשו"ע האר"י' פתח קריאה במחמת הקבלה ספיק טו ח"ל, "גם היה ספר שלא להחפול מנחה אלא עם שקיעת המנחה ובלחם וטעמים ותפילין ואפילו בערב שבת." וכ"כ מגיד ומנהו רש פ"ב דברי ערב שבת. וכ"כ בגמ' יצטרך קרא, א' בשם האר"י. ועיין פ"ע"ח שער מנחה ומעריב סוף פ"א, שכתב אות מאות כבשו"ע האר"י' הג"ל, אך השמעת חיסם טעם ותפילין, וכן האלא בגמ' יצטר קטו, ב. ועיין ק' החיים סימן כה ס"ק ק: [ח] פנינו בגליה לתא, וכן בספר מנחת חפילין [הש"ל] לתא. ועיין בגליה רש מפנה חולין ד"ה ענין חפילין שכתב בה"ל, יוכנע נפשטע המנהג בארץ ישראל לנטש חפילין אפילו בתפילה מנחה וכן ראוי לנהג. ולא יצטר שם לגבי ערב שבת: [ט] ועיין פ"אור הלכה ד"ה ויש שהקשה עליו, ועיין בלא"ה סימן שנת א"א א' ואל"ה רש סימן רש וסוף סימן חמנה:

הגהות והערות

ד' א נמצא בעבר הכוונת ונפיר מן חיים שלפניו. ומונח מאור דלקים סימן כה ספיק, ו. והוא בעברי השנה לעיל סימן ל' ס"ק ו. והוא, מדברים אלו איתא בשו"ע האר"י' פתח קריאה במחמת הקבלה ספיק טו ח"ל, "גם היה ספר שלא להחפול מנחה אלא עם שקיעת המנחה ובלחם וטעמים ותפילין ואפילו בערב שבת." וכ"כ מגיד ומנהו רש פ"ב דברי ערב שבת. וכ"כ בגמ' יצטרך קרא, א' בשם האר"י. ועיין פ"ע"ח שער מנחה ומעריב סוף פ"א, שכתב אות מאות כבשו"ע האר"י' הג"ל, אך השמעת חיסם טעם ותפילין, וכן האלא בגמ' יצטר קטו, ב. ועיין ק' החיים סימן כה ס"ק ק: [ח] פנינו בגליה לתא, וכן בספר מנחת חפילין [הש"ל] לתא. ועיין בגליה רש מפנה חולין ד"ה ענין חפילין שכתב בה"ל, יוכנע נפשטע המנהג בארץ ישראל לנטש חפילין אפילו בתפילה מנחה וכן ראוי לנהג. ולא יצטר שם לגבי ערב שבת: [ט] ועיין פ"אור הלכה ד"ה ויש שהקשה עליו, ועיין בלא"ה סימן שנת א"א א' ואל"ה רש סימן רש וסוף סימן חמנה:

שערי תשובה

ד' (ג) היום. עיין באר היטב. וכבר כתבתי בה לעיל סוף סימן ל"ד [מ"ק א] עיין שם. ונראה דעור שבת לאו דווקא הוה דאין עורב יוס טוב שאין להניחם, שלפי הטעם שכבר נפוצץ קדושת שבת והיינו משום דתוספות שבת דאורייתא, דאי"ג גם תוספות יוס טוב דאורייתא כמו שכתב הב"י סימן רס"א [ד"ה וי"ש חמון]. ועיין ב"ש"ת שמש צדקה חלק אר"ח סימן ז' וסימן ה' שהוכיח דליכא איסורא בזה מדינא, והנהגה להניחם מבעוד יום קודם שתחול קדושת שבת אין מוחין בירו, אך שם בסימן ז' כתב בשם המקובל מהר"ר בנימין כהן ז"ל ששאל לכמה גדולים בארץ ישראל ואמרו לו שאין להניח תפילין ערב שבת, עיין שם: (ד) שנים. עיין באר היטב. וכל שהגיע ל"ג יום אחד אף שאין יודע שהביא שערות חייב בתפילין מדינא, מחמת חזקה דרבא נהג מה, [א] דכל שיקביל לבלל חזקה הביא טימנים. ועיין לקמן סימן ג"ה [ספיק ט-י] לענין שנת העיבור ושאר רינים בה:

שערי תשובה

ד' (א) בתפילין. עיין באר היטב. ועיין חזון יאיר שכתב דאפילו לא הניח חפילין מעולם אין לברך שהחינו, כיון דרגילה וחזירה [עיין שהי"ד סימן כ"ח ספיק ב' בהגה ובתבואות שור שם מ"ק ד]. וכן בסיום ספר ונשואי בנו ולידת נכדו הראשון אין לברך שהחינו, ובלבית כן זכר יש מברכין שהחינו, וז"ל לענין שנת העיבור ושאר רינים בה:

תאריך סימן ד' ישראל קלג

ויום, ולכן בנ"ד לא איכפת לן באיזה יום בשבוע הוא, אלא כיון שחשך היום ושוב האיר בבקר וכדרך העולם, נעשה יום חדש לענין התפלה והמצות, וע"כ צריך לחזור ולהתפלל כל התפלות ולקיים כל המצות כשיגיע יום מחרת, וצ"ע.

וכן יש להסתפק בהנ"ל היכא שעדיין לא התפלל מנחה קודם שנסע ביום ד', ועבר את הקו התאריך ונעשה יום ג', אם צריך להתפלל מנחה, שהרי אי נימא דחיוב תפלה תלויה ביומי השבוע, או מאחר שכבר התפלל מנחה ביום ג' ויצא יד"ח, א"צ לחזור ולהתפללה.

אך אי נימא דחיוב התפלה אינו תלוי בימי השבוע אלא בכל יום חדש וכמש"ל, אז כיון שבא זמן צהרים שהוא זמן מנחה, צריך להתפללה, שהרי אין נ"מ באיזה יום בשבוע הוא, אלא הכל תלוי בזמני כל יום ויום כאשר בא לעולם וכמש"ל, וצ"ע בזה.

וכן יש להסתפק היכא שכבר התפלל ערבית באמריקא למשל בליל ג' בשבוע, ושוב נסע לאחד מהמקומות הנ"ל ועבר את הקו התאריך והוקדם היום ונעשה ליל ד', וכל הנסיעה היתה לילה, אם צריך לחזור ולהתפלל ערבית באותו לילה גופא או לא, שהרי י"ל דהכל חשוב לילה אחת וכבר התפלל באותו לילה, או דילמא אזלינן בתר יומי השבוע, ולכן מאחר דלפי המקום שהוא נמצא עכשיו הו"ל יום אחר, צריך לחזור ולהתפלל ערבית, וצ"ע.

והנה עוד יש להסתפק לענין מי שאכל מצה בליל ט"ו ניסן ושוב הוצרך ליסע ולעבור את הקו התאריך ולבוא למקום שהוא ערב פסח, אם חייב לחזור ולאכול מצה כשיגיע שם ליל ט"ו או לא, שהרי י"ל דכבר קיים המ"ע דאכילת מצה בזמנה במקום הראשון או דילמא אזלינן בתר מקום

(יא) מי שהבדיל במוצ"ש ושוב נסע למקום שעדיין היא שבת, אם צריך לשבות ולשמור את השבת כאנשי המקום ולקדש ולהבדיל עוד הפעם או לא.

(יב) אם המ"ע דהנחת תפילין הוי מצוה תמידית שיהו עליו כל היום או דהו"ל מצוה חדשה להניחן בכל יום ויום.

(יג) היכא שחל שבת בין יוה"כ לסוכות, אם מחויב לעשות הסוכה קודם השבת או לא.

א

7 תשובה - הנה יש להסתפק לענין מי שהיה במעלבארן או ביפאן או בכינא וכדומה והתפלל שם ערבית למשל בליל ד' ובבקר ביום ד' התעטף בטלית והניח תפילין וקרא ק"ש והתפלל, וגם התפלל מנחה שם, ושוב נסע לאמריקא ובאמצע נסיעתו עבר הקו התאריך ונעשה לו בחזרה יום ג', אם צריך לחזור ולהתפלל כל התפלות שכבר התפלל כשיגיע יום ד' בחזרה, וגם לחזור ולהניח הטלית והתפילין ולקרות ק"ש כשהחזר לו יום ד', או לא.

והנה בביאור הספק יש לחקור באם חיוב התפלה והמצות של כל יום ויום, כגון טלית ותפילין, תלויות בימי השבוע כגון ראשון בשבת שני בשבת וכו', והיינו דכל יום ויום מימות השבוע והשנה חייב אדם להתפלל ולקיים המצות של אותו יום, ואשר ע"כ מאחר שכבר התפלל וקיים המצות של יום ד', ממילא אין כאן מקום לחייבו לחזור ולעשותן.

אולם י"ל דלא אזלינן בתר יומי השבוע בזה אלא צריך להתפלל ולקיים המצות של כל ערב ובקר וצהרים של כל יום

באותה

הרחוק, קאריא למשל יום ד', לל בו התפלל תפלת

להונג ביום אחר תהא התנהגות הלל

הרחוק מריקא פק אם זמנה : שווגיע צריך ו. ולא אע"פ

השבוע שנעשה

ן ושוב הקו פסח, : שווגיע

מצות צריך

הרי שכתב דהחיוב תפלה תלוי בכל יום ויום ולא בימי השבוע. ונראה, דלדעתו צריך נמי להניח הטלית והתפילין ולקרות ק"ש, שהרי מצות אלו לכאור' תלויין בכל יום ויום ולא בימי השבוע (וע' לקמן באות ט' מ"ש בענין זה), ובפרט לענין ק"ש שאינה תלויה ביום ולילה אלא בזמן קימה ושכיבה.

וכ"כ בבצל החכמה ח"ה סי' ק"ג אות ג' ובהסיכום לענין הספק השלישי הנ"ל, דהיכא שהתפלל ערבית למשל בליל ג' בשבוע באמריקא ובאותו הלילה נסע למזרח העולם ועבר את הקו התאריך ונעשית ליל ד', וכל הנסיעה היתה לילה, דא"צ לחזור ולהתפלל, שהרי מאחר דאזלינן בתר היום ולא בתר מספר ימי השבוע, נמצא דבנ"ד הכל לילה אחת, וכיון שכבר התפלל ערבית באותו לילה, שוב א"צ לחזור ולהתפלל אע"פ שנשתנה יום השבוע ונעשית יום ד' ויעו"ש.

וכן ס"ל למרן הגר"ש אלישיב שליט"א, שהרי הראה לי ידידי הגרש"מ כ"ץ שליט"א שכבר שלח למרן שליט"א שאלה ממש כהנ"ל בענין אחד שנסע מאמריקא לקצה המזרח בליל שני והתפלל ערבית, ושוב עבר את הקו התאריך באמצע הלילה ונעשית ליל שלישי, אם צריך לחזור ולהתפלל ערבית או לא, שהרי יש מחייבים אותו להתפלל ערבית פעמיים, אחת בתחלת הלילה שהוא ליל ב' ושוב יתפלל כשנעשה ליל ג', וכן כשנוסע משם לכאן ס"ל דפטור מן התפלה בפגועו יום זה בחזרה מאחר שכבר התפלל ביום זה.

אולם י"א דאזלינן בתר הגברא, וכיון שבנסעו מהכא להתם אין לו אלא

שקיעה וזריחה אחת ואקרקפתא דגברא רמיא להתפלל ערבית בלילה, לא איכפת לן במה שתחלת הלילה קרוי יום ב' וסופה קרוי יום ג', סו"ס אצלו אין כאן אלא לילה אחת וחיוב אחד, וכמו כן להיפך בנסעו מקדם כל זריחה מחייבת תפלת שחרית וכו' עכת"ד.

והנה קיבל הגרש"מ הנ"ל תשובה ע"ז ושם כתוב, בענין שינויים בקוי התאריך דעת מרן שליט"א שבשום אופן אין צריך להתפלל מעריב וכדכתבת שהכל תלוי בגברא עכ"ד.

ויעוין לקמן באות ג' שהבאנו ממרן שליט"א ג"כ דתפלה אינה תלויה בימי השבוע אלא בשקיעה וזריחה, והן הן דבריו בהמכתב הנ"ל, וק"ל.

ג

והנה לענין הספק הרביעי הנ"ל באכילת מצה, יש להוכיח מדברי הבצל החכמה בח"ה סי' ק"ב דא"צ לחזור ולאוכלה, שהרי הביא שם מחלוקת הראשונים לענין מגילה אם בן כפר הקדים וקרא ביום הכניסה ואח"כ הלך לעיר והיה שם בליל י"ד, דרש"י ותוס' במגילה י"ט. ס"ל דצריך לחזור ולקרותה בליל י"ד, שהרי מאחר דהיה בעיר בלילה נעשה כבני העיר אע"פ שקרא כבר. אולם בתוס' הרא"ש שם הביא שהר"י חולק על פרש"י וס"ל דכיון שכבר קראה בעירו כבר נפטר בכך וא"צ לחזור ולקרותה בליל י"ד. וכן המאירי שם חלק על רש"י הנ"ל.

וכתב בבצל החכמה הנ"ל, דיוצא מדבריהם דכל שיצא ידי חובת מצוה דרבנן במקומו אף אם הולך אח"כ למקום אחר

אותו אתמול במקום הראשון, מאחר שבמקום המצאו עכשיו הוי יום ראשון כשבת וע"ש.

ועוד כתב (באות ג') דביום א' במקום השני יחזור ויאמר השיר של יום ראשון, אע"פ שכבר אמר

ובמקום ההוא נוהגת אותה מצוה, פטור מחיוב קיומה של אותה מצוה כיון שכבר קיימה בעירו, וזה אפי' במצוה דרבנן חמורה שהיא משום פרסומא ניסא. וגם להתוספות אינו חייב לחזור ולקיימה רק משום דיום הכניסה אינו עיקר זמן קיומה אלא י"ד.

והנה שוב כתב שם (באות ב') דמגילה אינו חייב בקריאתה רק יום אחד בשנה, וכיון שקראה ביום הראוי לקריאה קיים המצוה ונפטר. אכן לענין נר חנוכה אינו כן, ויעו"ש מה שכתב לחלק בזה.

הרי מבואר מזה, דהיכא דהמצוה תלויה ביום מיוחד בשנה וכמגילה שתלויה ביום י"ד אדר, אמרינן דכיון שכבר קיים המצוה בזמנה וכתיקונה, נפטר ממנה וא"צ לחזור ולקיימה וכמש"ל.

ולפי"ז י"ל דגם בנ"ד לענין המ"ע דאכילת מצה דאם כבר אכלה במקום הראשון בליל ט"ו, דא"צ לחזור ולאוכלה מאחר שתלויה נמי בזמן תאריך מיוחד דהיינו בליל ט"ו וק"ל.

← **ונמצאנו** למדים שיש חילוק בין תפלה ומצות היום כטלית וכתפילין וק"ש שאינן תלויות ביום מיוחד וע"כ צריך לחזור ולקיימן, לבין מצות שתלויות בתאריך ויום מיוחד כמגילה ומצה, וה"ה לענין שופר ולולב וכדומה, דאם כבר קיימן בזמן במקום הראשון א"צ לחזור ולקיימן פעם שנית וכמש"נ. (*א)

וכדברים האלה אמר לי הגרי"ש אלישיב שליט"א, דלענין מצה א"צ לחזור ולאכול מאחר שכבר יצא יד"ח בפעם הראשון כשהיה ליל ט"ו (וכמדומני שהוסיף

ג"כ, דלא חייבה התורה לעשות המצוה פעמיים), אבל לענין תפלה צריך לחזור ולהתפלל, דתפלה תלויה בהיום, שהרי בכל יום צריך להתפלל, ולא תלויה בימי השבוע דהיינו התפלה של יום ג' או יום ד', עכת"ד.

והנה דברתי עוד עם הגרי"ש אלישיב שליט"א באם למשל חל ר"ח ביום ד' בשבוע ואחד התפלל שחרית ומוסף ואמר הלל, ובאותו יום עבר את הקו התאריך והגיע למקום שהוא יום ג' בשבוע, ואח"כ נעשה לילה ואתא בקר של יום ד' דשם, וכבר אמר לי שצריך לחזור ולהתפלל התפלות של יום ד' כיון שראה זריחה חדשה. אולם יש להסתפק אם צריך לחזור ולומר גם הלל ומוסף באותו ר"ח ביום ד' או י"ל דדמו למ"ע דמצה שכבר אמר לי דא"צ לחזור ולאכול כשהוחזר לו ליל ט"ו וצ"ע.

והשיב לי דצריך לחזור ולומר הלל ומוסף עכת"ד.

→ **והנה** נמסר לי מהגר"ג בעס שליט"א מה ששאל ממרן הגרי"ש אלישיב שליט"א ע"ד אדם שחצה את הקו התאריך ונעשה מיום ג' ליום ד', אם צריך לחזור ולהניח תפילין או לא. והשיב הגרי"ש שליט"א שאינו חייב להניח תפילין עוד פעם כיון שלא היה לילה ביניהם, אבל יש הידור אם חוזר ומניחם עכת"ד.

ועוד אמר לו הגרי"ש שליט"א, דאם למשל נסע ביום שני שלא היה ר"ח ואחר שחצה את הקו התאריך נעשה יום שלישי שהוא ר"ח, צריך לומר הלל ומוסף אף שהוא זמן מנחה, וכן לומר יעו"י בשמו"ע עכת"ד.

דאורייתא אמרינן דכבר יצא יד"ח, והיינו משום דאזלינן בתר חיוב הגברא ולא בתר המקום, ודו"ק.

7 ← (*א) ואף דבבצל החכמה כתב דבר זה במצוה דרבנן וכמו שהבאנו בפנים, מ"מ נלענ"ד דה"ה במצוה

הוא יום א' ואחר כמה שעות מגיע לאמריקא ושם הוא בקר של יום ב', ועתה יש להסתפק אם בשעת נסיעתו כשהגיע למקום שהוא יום א' חוזר וניער עליו כל חיובי יום א', וכן לענין חיובי יום ב'.

וכתב שם דכשהגיע למקום שהוא יום א' אין עליו חיוב תפלה מחדש, דאין הדבר תלוי בשם חדש אלא ביום חדש במציאות, אבל אם יום א' הוא ר"ח, אז נתחייב לומר הלל ומוסף, אבל דוקא אם הגיע למקום ישוב, דאז נגרר אחר אותו המקום, אבל אם נוסע באויר שאינו מקום ישוב לא נתחייב בהן.

וסיים שם (באות ט"ו), דמי שנוסע מאוסטריליא לאמריקא ועברה עליו שקיעה וזריחה (וכגון ליום ב' הנ"ל), חייב בתפלת שחרית משום דנגרר בתר המקום, וכן הוא מנהג העולם. וכן אם נסע מאמריקא לאוסטריליא בלילה ולא זרחה עליו השמש, אינו חייב להתפלל ערבית בהגיעו שם בלילה כיון שלא נעשה אצלו לילה חדשה, ובלילה הזה הרי כבר התפלל ערבית עכ"ד.

ט

7 ← **הרי** שנחלקו כל הני רבוותא בענין עשיית המצות כתפילין ותפלה אם החיוב תלוי בימי השבוע או במה שהוא יום חדש אצלו, והנ"מ בכל זה הוא לענין מי שעבר קו התאריך וכמש"נ.

7 ← (טו) והנה אמר לי בני היקר הרב אברהם נח שליט"א שידוע המעשה באחד שמצא שהתפילין שלו היו פסולין מעיקרא ונמצא דלא קיים מצות תפילין מימיו, ובא למרן הגר"ז זצ"ל לשאול ממנו אם יש איזה תיקון בזה. ואמר לו הגר"ז, דמהיום ההוא והלאה יניח תפילין זמן כפול ממה שהיה רגיל להניחן מכבר, דבזה שייך להשלים אותן שעות שהניח הפסולין, שהרי אין נ"מ בין אם אחד הניח תפילין בשני ימים ובכל יום שעה אחת או אם אחד הניח תפילין רק יום אחד לשתי שעות, דסוכ"ס הרי שניהם קיימו מצות

ואשר נראה לבאר בזה, דהנה כתב הרמב"ם בפ"ד מתפילין הכ"ה וז"ל קדושת תפילין קדושתן גדולה היא וכו', לפיכך צריך אדם להשתדל להיותן עליו כל היום שמצותן כך היא עכ"ל. וכתב עוד שם בהל' כ"ו וז"ל אע"פ שמצותן ללבשן כל היום, בשעת תפלה יותר מן הכל וכו'. וכל שאינו מניח תפילין עובר בשמונה עשה וכו' עכ"ל.

הרי מבואר מכל דברי רבינו שמצות תפילין הוי מצוה תמידית שיהו עליו כל היום ולא מצוה חדשה להניחן בכל יום ויום, שהרי דקדק וכתב שמצותן שיהו עליו "כל היום" ולא כתב בכל יום. וכן הוא לשון המחבר באו"ח סי' ל"ז ס"ב שכתב וז"ל מצותן להיותם עליו כל היום וכו' עכ"ל, וכ"מ מלשון הלבוש שם.

ועוד מבואר כן מדברי הרמב"ם הנ"ל דלא כתב דכל שאינו מניח תפילין "יום אחד" עובר וכו' (וכמ"ש הפמ"ג שהבאנו לקמן), וש"מ דאין המצוה תלויה בימים אלא שיהו עליו בתמידות כל היום וכמש"נ.

וכן הם דברי מרן הגר"ז זצ"ל שביאר שאין המ"ע דתפילין תלויה בימים דהיינו שצריך להניחם פעם אחת בכל יום, אלא הו"ל מ"ע תמידית שיהא מעוטר תמיד בתפילין, (טו) ועיקר חיובא הוא כל היום דוקא עכ"ד. (טו*)

תפילין לשתי שעות ולא עדיף אחד מחבירו, עכת"ד הגר"ז זצ"ל.

וע"ד זה הורה הגרמ"ד שליט"א בן מרן הגר"ז זצ"ל לבני הנ"ל כשהיה לו ספק לענין הנחת תפילין ביו"ט שני מחמת דין בן חו"ל בא"י, שלא יניח תפילין ביו"ט שני ורק אחר יו"ט יניחן כפי אותו זמן שחסר לו ביו"ט שני, והיינו משום דהחיוב תלוי בכל רגע ורגע ולא בכל יום ויום וכמש"נ.

(טו*) והובאו דבריו בס' מו"ז ח"ג סי' רס"ז בהג"ה

וכן ה
ד:
אלא ו
ומה"ת

בסו"ד,
ישראל ו
בסי' י"י
שהערנו
ה"א) וה
והנו
מילתא,
דבשעת
אכן הככ
עליו מה
כנפים נג
נפשו, וו
עכ"ל.

אולו
שס"ל ב
אחת ביו
ט. אך ו
תלויה ו
וכדהוכחו
כלל לשי
והנו
והשיב ו
היום מק
כן אבל
הרי
וסייעתו ו
מצוה קיו
מכל דב
דלהרמב"ם
והנה
הנ"ל שה
תלתא זין
דשאני ה
סבור להו
לכאוי ד
בדניאל ו
שלו לפני
לראותו ו
דהיה לו

ולפי"ן נראה לענ"ד פשוט לכאור' דאין חיוב התפילין על יומי השבוע אלא לכל יום לפי מה שהוא, דבין אם נעשה אצלו למשל יום ד' בחזרה או אם נעשה מיום ג' ליום ד', צריך שיהו התפילין עליו, שהרי אין מצותן ליום מיוחד אלא שיהו עליו בתמידות, וע"כ אין ג"מ באיזה יום הוא וז"ב.

אולם יש שיטה אחרת בזה, שהרי כתב הפמ"ג בסי' ל"ז בא"א סק"ב דאם לא הניח תפילין כלל יום אחד ביטל מ"ע, ובהניח רגע עליו קיים המצוה עכ"ד, והובאו דבריו בביה"ל ר"ס ל"ז. וכן מבואר מדברי הכס"מ בפ"ה מיסוה"ת ה"א בסו"ד, ובלח"מ שם ה"ד. וכ"מ מהתוס' בשבת מ"ט. ד"ה נטלם. וכן משמע מלשון הקרית ספר ריש הלי' תפילין שכתב ומצותן "בכל" יום.

וכן מצאתי בס' מרחשת ח"א סי' מ"ג (אות א') שכתב דמצות תפילין היא בכל יום. ובכל יום שלא הניח תפילין עובר על המצוה ואינו יכול לתקנה, כי מה שיניח היום הוא מקיים חיובו של היום אבל אינו מתקן בזה חיובו של יום אתמול עכ"ד. ויעוין מ"ש בזה בשו"ת לב אברהם הנ"ל בריש דבריו ואכמ"ל.

הרי מבואר שס"ל להפמ"ג וסייעתו דמצות תפילין מתחדשת עליו בכל יום ויום, ואם לא הניחם יום א' ביטל מ"ע. ומעתה לפי שיטה זו יש להסתפק אי הפירוש ד"בכל" יום הוא לפי יומי השבוע או

דאזלינן בתר יום חדש לגבי דידי' ואין ג"מ אי הוי יום ג' או יום ד', ובזה נחלקו כל הרבוותא הנ"ל וכמש"נ.

וכן י"ל לענין מצות תפלה, דהנה כתב הרמב"ם בריש הלי' תפלה וז"ל מ"ע להתפלל בכל יום וכו', וכ"כ שם בהלי' ב' וז"ל אלא חיוב מצוה זו כך הוא, שיהא אדם מתחנן ומתפלל בכל יום וכו' עכ"ל. וכ"כ שם בתפלה וז"ל מ"ע אתת לעבוד את ה' בכל יום בתפלה (ט"ו) עכ"ל. (י"י)

הרי שס"ל להרמב"ם דמ"ע דתפלה מתחדשת עליו בכל יום, ומעתה מבואר בהדיא שס"ל לחלק בין מצות תפילין למצות תפלה, שהרי כבר הוכחנו שס"ל להרמב"ם לענין תפילין דמצותן כל היום, ומה"ט כתב שם בתפלה וז"ל להיות תפילין על הראש, לקשרם על היד עכ"ל, ולא כתב "בכל יום", וע"ד שכתב לענין תפלה וכו"ל, משא"כ במצות תפלה ס"ל דהוי מצוה שבאה לו בכל יום, והיינו ע"ד שכתב הפמ"ג וסייעתו לענין תפילין וכמש"נ ודו"ק.

ומעתה שנתבאר דמצות תפלה תלויה בכל יום, יש להסתפק אי הוי חיובה לפי יומי השבוע או במה שחשוב יום אצלו, ובזה מבואר מה שנחלקו הפוסקים בענין תפילין ותפלה וכמש"נ.

יא

והנה באה לידי תשובה ארוכה בענין זה מהגר"י ראטה שליט"א (משנת תשנ"ב), ומאחר שעדיין לא נדפסה בספר (י"י*) אמרתי להעתיק מדבריו מה

(טו) וכ"כ שם לענין נש"כ וז"ל שנייה לברך כהנים את ישראל בכל יום עכ"ל.

(י"י) ויעוין בלח"מ שם בה"א שהקשה דמנין

שנוגע שנוסע מאוסט התפלו

והנה

והנה בפעם אכילת יד"ח ג

למקום השמש דיחויב מצוה ו

יד"ח וקפץ פעמיים הכזית למקום יכול ל

כמו יוני זריחה, עדיין חובת עכ"ל.

והנה

נקראת אדר ש ברבי יו קראה ו

שוב נדפ בספרו ש (י"י) אולג שהרי כבו

קנו

מועדים

הג הפסח סימן רסו

זמנים

לומר דאכילת אסור לא שמה אכילה, ומתריצין שלדידיה הטעם דאין יוצאין שאין אסור חל על אסור גם בכלל וא"ש, אבל לדין המשנה א"ש בפשיטות דאכילת אסור לא שמה אכילה ולכן פוסק הרמב"ם שאין יוצאין, ואם כי נראה שהביאור בגמרא בדרך פלפול קצת, עיקר הפשט בהרמב"ם נראה ברור כדברינו והכל א"ש בעושהי"ת.

ובמק"א יישבתי שיטת הרמב"ם והפוסקים שאין יוצאין במצה של טבל אף דס"ל אסור חל על אסור בכולל בדרך אחר, דברי שמעון דרבי יליף בסוכה (ל) דין מצוה הבאה בעבירה מקרא, והבאתם גזול ואת הפסח ואת העור"ה היינו דלדידיה מצוה הבאה בעבירה פוסל בגדר מום בקרבן, ולדידיה נראה שיסודו בלולב דוקא שעיקרו לרצות כקרבן וכמבואר להדיא בריטב"א ריש פ"ג דסוכה, ועיין פירוש הר"ש משאנץ כאן בפסחים שפירש באמת שדין מצוה הבאה בעבירה רק בקרבן ולולב שמתפללין ומשבחין המקום

ולא בסוכה וציצית וכדומה ע"ש, או עכ"פ בכל מצוה שיסודו בחפצא גופא שיש כאן הפצא דמצוה כקרבן בכת"ב הנה מצוה הבאה בעבירה כמום ופוסל, אבל מצוה אינו חפצא דמצוה רק מצות מעשה אכילה גרידא ולא דמי לקרבן וע"כ לר"ש אין בזה פסול ושפיר מיייתנין לדידיה שאין יוצאין במצה של אסור מקרא אחר, אבל לדין מצוה הבאה בעבירה פסול מדרבנן לשיטת התוס' בסוכה ט. ד"ה הוא ושייך שפיר בכל המצות, או לדין פסלינן מצוה הבאה בעבירה מקרא אחר וכמבואר בירושלמי פרק י"ג דשבת (ה"ג) דילמינן מדכתיב אלה המצות אם עשאן כמצותן הן מצות ואם לאו אינן מצות ע"ש היטב, ושייך האי כללא בכל המצות גם במצה וא"כ המשנה א"ש כפשוטו ולכ"ע, שאין יוצאין בטבל גם דרבנן משום מצוה הבאה בעבירה וכהנ"ל, והסוגיא דמיייתנין מקרא לר"ש דוקא היינו מפני שפוסל דומיא דקרבן וע"כ בעינן דוקא קרא הנ"ל והבוחר יבחר (ועיין בגו"ב ואחרונים בעיקר שיטת הרמב"ם בדין מצוה הבאה בעבירה).

סימן רסו

גדר המצוה לאכול מצוה כל שבעת ימי החג

במכילתא איתא, כתיב שבעת ימים מצות תאכלו ובמקום אחר הוא אומד ששת ימים תאכלו מצות לימד על שביעי של פסח שאינו חובה לאכול מצוה ובלבד שלא יאכל חמץ, ומנין שאף ששה רשות ת"ל שבעת ימים זו מדה בתורה דבר שהיה בכלל" וכר מובא גמי בפסחים קכ. ע"ש היטב, ומשמע דאכילת מצוה כל שבעה רק רשות והנה רק כאכילת פירות או קליות, אבל רבינו הגר"א זצ"ל (מובא בספר „מעשה רבי“) פירש שמצוה לאכול מצוה כל שבעה ומ"מ קרינן לה רשות דלגבי חובה רשות, ומיהו מצוה הוה, וכן פירש החוקוני על התורה פרשת בא.

ובעיקר יסודו נראה להביא מכמה ראשונים דס"ל גמי שיש קיום מ"ע באכילת מצוה כל שבעה, דהר"ז סוף פסחים מקשה למה מברכין בסוכה כל שבעה ובמצוה אין מברכין אלא לילה ראשונה לבד, ותירץ שבסוכה ע"כ יושב כל שבעה שאי אפשר ג' ימים בלי שינה וע"כ תיקנו ברכה, אבל במצה אפשר לאכול פירות או קליות וע"כ לא תיקנו ברכה, ולא תירץ בפשיטות דבסוכה מקיימין כל שבעה מצוה ובמצוה לא כמו שתירץ באמת המ"א ס"ס תרל"ט בשם מהרי"ל, וכן ע"כ ס"ל שבמצוה גמי יש מצוה רק לא תיקנו ברכה כיון שאינו הכרח כמ"ש, וכן מבואר ב„גמוקי יוסף“ שנמ"ח (לו) שאין לטין במי פירות כל שבעה שיש מצוה כל שבעה ובעינן לחם עוני, וכן מבואר בתרגום יונתן פרשת ראה, פטירי תיכלון כל שבעה לשמיה"ה הרי מפורש שיש מצוה ומתקיים לשמה דוקא.

ולע"ד כן נראה גמי מפסק הרמב"ם בפ"ה דחמץ (ה"ט) דחובת ושמרתם כל שבעה כיון שמקיימין מצוה כל שבעה, אבל ביותר נראה ראייה ברורה שכן דעת הרמב"ם שפוסק שם (הלכה כ) „וביום ראשון בלבד הוא שצריך לזכרון לחם עוני“, וקשה מאי קמ"ל פשיטא והא בכל שבעה אין מצוה כלל ולמה גביעי לחם עוני דוקא, וע"כ מוכח דמצוה איכא וקמ"ל שאין צריך לחם עוני ואכמ"ל.

ומעתה ראוי להקשות למה לא נברך על מצוה כל שבעה, אבל יש לומר שרק במצוה חיובית תיקנו ברכה, אבל כאן כל שבעה אינה אלא מצוה קיומית בעלמא ולא תיקנו כה"ג ברכה, ורק בתרומה ושחיטה מברכין אף שאין בהו חיוב בגדר ברכת השבח וכדודא לתיקון האסור, אבל כאן שהברכה על קיום מצוה כיון שאפשר ליפטר ממנה אין חיוב ברכה כלל, וא"ש שאין מברכין על מצוה כל שבעה אף שמקיימין תמיד מצוה קיומית.

ומעתה נסתפקתי מאחר שמקיימין מ"ע בכל כוית וכוית שאוכל כל שבעה בפסח, אי יש ענין למדקדק להרבות בפסח באכילת מצוה כדי שיזכה בהרבה מצות וכדמצינו בטוטה (יד): „וכי לאכול מפריה היה רצה משה אלא אמר משה מצוה שאוכל לקיים יתקיים על ידי ע"ש, הרי דיש ענין מיוחד להדר לקיים מצוה אף שלא נתחייב בה, וכן מצינו במנחת (מא) גבי ציצית דיש להדר ללבוש ד' כנפות כדי לקיים מצות ציצית אף שאינה חיוב גברא

וקי
קי
כל
אנ
הר
תג
די
בח
היו
לק
ות
עג
לפ
כר
או
מ
אף
לל
כב
לע
שו
וכ
הא
שי
שו
במו
כל
דסו
קיי
נימ
מב
היו
מס
ומי
אח
יוח
קיי
כמ
לה
וכי
שו
כמ

מועדים

חג הפסח סימן רסז

זמנים

קנז

לידו" ע"ש, אבל בלי רבוי קרא לא ס"ד לחזור להרים וגבעות, והיינו טעמא דליכא חיוב להדר ולקיים המצוה כמ"ש, אבל באמת נראה דבשילוח הקן מהראוי להדר ולקיים המצוה (עיין פתחי תשובה ריש הלכות שילוח הקן), והיינו טעמא כיון דכתיב בה, "למען יאריכון ימך" הרי הקפידה תורה על מצוה זאת, ולא ממעטינן אלא שאין צריך לחזור בהרים וגבעות, אבל אי נודמן לו קן צפור מהראוי לחזור ולקיים המצוה, משא"כ בכל מצוה אין צריך להדר ולקיימה.

ובמק"א אמרתי בזה ליישב המנהג שמביא הרמ"א (סימן ג"א) שלא לשכוב בטלית קטן, וקשה הא להרבה פוסקים כסות יום חייב בלילה בציצית וכן כסות יום ולילה חייב לדידהו כמבואר בראשונים, וא"כ טלית קטן דידן דהוה כסות יום ולילה דחייב גם בלילה והוה לן לזוהר בלילה ג"כ כמו ביום, וקוב"ה מעניש בעידן ריתחא ולמה שוכבים בלילה בלי ציצית וצ"ע לכאורה, ולפי מה שביארנו יש לומר שאין חיוב להדר להביא עצמו לידי קיום מצוה, אלא מפני שיש בציצית ענין מיוחד, וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', אבל בלילה נראה שאפילו כסות יום חייב בלילה, היינו דנתרבה מדכתיב אשר תכסה בה לרבות כסות יום בלילה, והיינו דוקא שמחייב בציצית ומקיים מ"ע, אבל אין צורך להדר להביא עצמו לידי חיוב, שיסודה רק דראייה מביא לידי זכירת כל מצות ה', ומיירי לכ"ע ביום דהוה זמן ראייה ולא בלילה (והארכתי לפרש דמהאי טעמא אין אומרים בלילה פרשת ציצית לכ"ע אף דכסות יום חייב בלילה דענין וראיתם אותו שלא נוהג בלילה, ואנן אומרים פרשת ציצית רק מפני הזכרת יצ"מ) ואכמ"ל.

ומעתה נראה בנידון דידן במצה אי ראוי להדר בפסח לאכול מצה טפי לקיים מ"ע תלוי, שלשיטת התוס'

אמנם מצאתי בבה"ל (סימן ל"ז) בשם הפמ"ג דסגי בפעם אחת ביום, ובאמת כן מפורש בכסף משנה פ"ה דיסודי התורה שאין חיוב אלא פעם אחת ביום, ולע"ד ראייה מפורשת לשיטה זו מתוספתא פ"ו דברכות, מאימתי מניחין בשחרית, לא הניחן מניחן כל היום, ואי נימא דחובה מה"ת להניחן כל היום כולו אפילו הניחן שחרית מניחן כל היום ולמה מפרש לא הניחן שחרית מניחן כל היום, וע"כ משמע דסגי בפ"א ביום והיינו בשחרית, ורק אם לא הניחן שחרית חייב להניחן כל היום שמצותה כל היום, וכן בחדושי הרב אליהו בתוס' מנחות (לה:): שצריך לקשור כל יום מחדש הקשר בתפלין משמע שהחיוב תלוי בכל יום.

ואלולא המפרשים אמינא בפשיטות שתלוי אי לילה זמן תפלין או לא, שאי מה"ת לילה לאו זמן תפלין וכשיטת הרמב"ם, כיון שהלילה מפסקת החיוב תלוי ביום והיינו כל יום, דומיא דנשיאות כפים שחייבה רק ביום וסגי פעם ביום, הכי נמי אם הניח פעם ביום סגי וכדעת הכ"מ, ואולי התוספתא קאי נמי להאי מ"ד, משא"כ לרוב ראשונים שמד"ת לילה זמן תפלין ורק מדרבנן אין להניח, החיוב תמידי ולא שייך לכל יום ויום, וכן שפתי מהגאון דבריסק זצ"ל שפירש בחיוב תפלין שאין חיוב כל יום דוקא רק החיוב תמידי וא"ש וד"ג היטב בכ"ז.

וקוב"ה מעניש בעידן ריתחא ע"ש (ובתוס' שבת לג: ופסחים ק"ג:), ולכאורה גם במצה מהנכון להרבות באכילת מצה כל שבעה כדי לקיים מצוה בכל כזית וכזית והוריו בזה נשכר דעביד מצות הרבה.

אמנם נראה דבעצם אין צורך להדר ולזרו לקיים מצות כמו דלא מצינו הידור להיות שוחט אף שלדעת הרמב"ם מקיימין מ"ע כל פעם ששוחט (עיין היטב בדברי א"ז תבו"ש ריש הלכות שחיטה), ונראה דהיינו טעמא דבציצית דוקא דכתיב וראיתם אותו וזכרתם את כל מצות ה', או בתפלין אפילו נימא כהפוסקים שגם מה"ת אין חיוב כל היום בתפלין דוקא א), מ"מ היא אות ולכן עלינו להשתדל לקיים המצוה וכלשון הרמב"ם (פ"ד דתפלין הלכה כ"ה) וז"ל, כל זמן שהתפלין בראשו של אדם ועל זרועו הרי הוא עניו וירא שמים ואינו נמשך בשחוק ושיחה בטילה וכו', לפיכך צריך אדם להשתדל להיותו עליו כל היום שמצותו כך היא ע"ש, ולכן ראוי להדר בהני מצות, אבל שחיטה או נשיאת כפים שנית וכן מצה כל שבעה אף אי מקיימין מ"ע אין צריך להשתדל אחריהם בקיומם, וכן בציצית גופא אף שמקיימין מ"ע בכל בגד ובגד, לא מצינו מי שיהדר ללבוש כמה ד' כנפות להרבות במצות, דמאחר שיש לו כבר בגד עם ציצית ונתקיימה מטרת המצוה דהיינו הזכירה לעשייה כמ"ש, אינו צריך כלל להביא עצמו למצוה קיומית, שאין צורך להביא עצמו למצוה קיומית אלא במקום שיש מטרה מסויימת כמ"ש.

וכן משמע בתולין (קל"ט:): דאיתא, כי יקרא קן צפור לפניך מה תלמוד לומר לפי שנאמר שלח תשלח את האם ואת הבנים תקח לך יכול יחזור בהרים וגבעות כדי שימצא קן ת"ל כי יקרא, ופירש רש"י ד"ה שלח, לפי שנאמר ב' פעמים שומע אני לחזור אחר המצוה עד שתבוא

(א) בעיקר השאלה במצות תפלין אי חובה כל היום או סגי בפעם אחת ביום, דמדברי הראשונים לכאורה מוכרח שחובה ללבושן כל היום דוקא מה"ת, שהר"ן ורשב"א פ"ד דשבת ובגמוקי יוסף פ"ח דסנהדרין הקשו מאלישע נימא יתרג ואל יעבור ע"ש, הרי אף שכבר קיים מצות תפלין אנתו יום שהתפלין היו על ראשו מ"מ הקשו נימא דיתרג ואל יעבור שמבטל מ"ע אם אינו מניח כל היום, וכן מבואר בתוס' סוכה (מה: ד"ה אחד זה) דמצותן שיהיו מונחין כל היום כראשו וזרועו ע"ש, ובמק"א הבאתי קצת סמך לשיטה זו מסוכה מו. דאיפליגו אי בסוכה מברך עלה כל שבעה או לא, ותלינן ומקשינן מהפלוגתא גבי תפלין אי מברכין כל שבעה או סגי בפעם אחת ביום ע"ש, וקשה הא אפשר לחלק דלא דמי, דבתפלין אין חיוב יותר מפעם אחת ביום, ולכן אינו מברך אלא בשחר, ומצד המצוה קיימת אפשר שאין צריך ברכה שאין חיוב אלא כשהיא בגדר הודאה כמו בשחיטה והפרשת תרו"מ וכדומה, ולכן בתפלין אם מניחן שנית לחו מ"ד שאין חיוב אין צריך ברכה, אבל בסוכה חייבה כל שבעה וכל פעם שאוכל ישן ומטיל מקיים מצוה חיובית ולכן מברך כל פעם שנכנס, וע"כ משמע דבתפלין נמי היא מצוה חיובית כל היום כולו כמו סוכה ושפיר מדמינן ותלינן להו אהדדי וי"ל.

אמנם היינו דוקא אם אוכל רובו מצה והנשאר תבלין לא מבטל המצה מדין טעם כעיקר דלא שייך כמ"ש, אבל אם אוכל כשרובו תבלין והמיעוט מצה יש לומר כמבואר בירושלמי פ"ב ופ"ג דיוצאין במצה מתובלת אף על פי שאין טעם דגן ובלבד שיהא רובו דגן, הרי דבעינן בתערובות שאוכל רובו דגן דוקא, ופירש הגר"ח זצ"ל בספרו שם בשיטת רש"י והרמב"ם דמיירי במתבל לאחר שנעשית כבר פת, ולכן בעינן רובו דגן ולא צריך טעם דגן, אבל לפני שנעשית פת כשמתבל צריך גם טעם דגן דוקא למיחל עלה שם פת ע"ש, ועכ"פ מבואר מדבריו דגם לאחר שנעשית פת אם תיבל ורובו תבלין פקע מינה שם פת דלא שייך סברת גרירה ואין יוצאין, וא"כ גם כאן אם אוכל בפסח מצה בבת אחת עם הרבה תבלין כגון תפוחי אדמה ביצים וכדומה ולועס ואוכל כשהרוב מדבר אחר לא קיים מצוה כלל, וגם לשיטת הראשונים דטעם כעיקר בעלמא אינו כגוף האסור, רק אסור עשה בעלמא, וכ"ש אם אינו אלא דרבנן, ובמצה יוצאין רק מפני שיש ג"כ סברת גרירה, כאן דלא שייך סברת גרירה אין יוצאין, וא"כ לכאורה כדאי להדר לקיים המ"ע במצה לבד, אבל הענין צ"ע טובא ואין בידי כעת לברר, עיין היטב בסוגיא דטעם כעיקר וגרירה ודברי כאן רק להעיר לבד, והמעין יוסיף לקח לברר האי הלכה היטב.

והבאתי גם עוד קצת יסוד להדר ע"פ הלכה, דהא מבואר במ"ב סימן תס"ב ס"ק ט"ז ע"ש היטב בשעה"ץ שיטת הפוסקים שגם לאחר אפייה הוה בעירב קצת תבלין כמצה עשירה, ובגמ' יוסף" (לו). מפורש דשבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כתיב, ואין מקיימין המצוה כשעשירה, ולכן כדאי לאכול לפעמים מצה לבד לזכות במצוה קיומית בלי פקפוק ועדיין צ"ע.

במ"ק (יט. ד"ה רבי יוסי) דאין תפלין בחוה"מ פסח שמצות מצה האות דמלאכת חוה"מ רק אסור דרבנן, ואי אכילת מצה אות ראוי להדר לזכות בה כמ"ש, אבל לרוב הפוסקים, האות רק באסור אכילת המזן, וע"כ אין צורך להדר לאכול מצה לזכות במ"ע, אבל אולי מדכתיב מקרא מלא בדברים (ט"ו, ג) „שבעת ימים תאכל עליו מצות לחם עוני כי בתפון יצאת מארץ מצרים למען תזכור את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חיך" הרי דמביא לידי זכירה דענין יציאת מצרים כל שבעה, וא"כ דומה לציצית דראוי להדר וכמ"ש וצ"ב.

והשנה בחוה"מ פסח נסתפקתי בדבר חדש, והיינו אם כדאי להדר לאכול בפסח לפעמים בסעודה כזית ממצה לחוד לזכות בהמצוה, ונימא דלא יאכל עמו תבלין דהיינו תפוחי אדמה או דבר אחר דהוה לגבי מצה רשות, ולכן מבטלין טעם מצה ואינו זוכה בהמצוה קיומית, שכן מבואר בליל פסח (בפסחים קטו). שאין לאכול מצה ומרור יחד שמרור דרבנן רשות ומבטל טעם מצה ולכן לא יצא, והכי נמי אם אוכל עם מצה דבר אחר מבטל טעם מצה ולא זכה בהמצוה קיומית באכילת מצה כל שבעה, אבל האמת שהתוס' בובחים עח. (ד"ה אלא) חילקו שרק במרור אמרינן דמבטל טעם המצוה מפני חווק המרירות, או הא דמבטל מיירי באוכל כזית מצומצם דוקא, וא"כ כאן שאינו אוכל עמו מרור ולא כזית מצומצם אין לחוש לביטול טעם מצה, וכן בספרו של הגאון רבי חיים מבריסק זצ"ל (הלכות חו"מ פ"ו ה"ה) מפרש דטעם כעיקר לא מהני לאשוויי לחם, אבל כשכבר לחם לא נתבטל ויוצאין מדין טעם כעיקר, וא"כ הכא נמי אוכל כדרכו ויוצא מדין טעם כעיקר שנשאר עלה דין לחם, וא"כ יכול לאכול מצה עם תפוחי אדמה או תבלין כרצונו ויוצא מדין טעם כעיקר.

סימן רסח

הפרשת חלה ממצות

שרי לאפות הכל, שרינן נמי אפילו אינו בוצע מכל חדא מדין הואיל, ותמהו בתוס' נימא באמת שיבצע מכל חדא וחדא ולא צריך הואיל דלא שרינן לכתחילה מדין הואיל, ותירצו בתוס' דכולי האי לא אטרחהו רבנן ע"ש היטב, ותמה הגרע"א זצ"ל דמ"מ היאך שרינן לו להפריש עוגה שלימה לחלה, יבצע מאחת אחר האפייה ויקרא על הפרוטה שם חלה ואז לא צריך דין הואיל כלל (שבעוה גופא שרי לאפות כולו בלי דין הואיל), והיאך שרינן להפריש לחלה עוגה שלימה מדין הואיל כשיש עצה בלי הועיל והניח בתימה והיא הערה נפלאה.

ומכאן המציא בעל „גפש חיה" זצ"ל שצריכים להפריש לחלה שלימה דוקא, והיינו אף בטמאה שעיקרה

הגאון בעל „גפש חיה" זצ"ל (יו"ד ס"ח) מביא מחידוש דין הלכה למעשה שהמציא שצריך ליזהר בהפרשת חלה ממצות ליקח מצה שלימה דוקא ולא פרוסה, ומביא שדרש כן בפירקא, ויסודו מסוגיית הגמרא בפסחים כמו שנבאר, ולע"ד דבריו אינם מוכרחים ולא נהגו כן, ונבאר כאן שורש הדברים.

והנה יסודו להחמיר מסוגיא דהואיל בפסחים (מו.) גבי כיצד מפרישין חלה בטמאה שמבואר בסוגיא ברש"י ותוס' וכן בגמרא שם להלן (מו.) דשרי לאפות ביום טוב עיסה טמאה ואחר כך לקרות שם, ואף שאם קורא עלה שם חלה האפייה ע"כ שלא לצורך יום טוב, מ"מ מדין הואיל שרי והיינו הואיל וראוי לבצוע מכל חדא וחדא פורתא דאז